

Відомості про автора

Кошечко Наталія Василівна – Україна, Київ, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Контактна інформація: 5469010@ukr.net

Кошечко Наталия Васильевна – Украина, Киев, кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Контактная информация: 5469010@ukr.net

Koshechko Nataliia – Ukraine, Kyiv, PhD (Pedagogical Sciences), Associate Professor of Pedagogy Department of Psychology Faculty, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Contact information: 5469010@ukr.net

УДК 37

Н. Кузьменко, д-р пед. наук, доц.,
В. Самусенко, магістр

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА В РЕЦЕПЦІЇ СУЧАСНИХ НАУКОВЦІВ

На сучасному етапі реформування вищої освіти України професійна педагогічна діяльність викладача вищої школи має високу соціальну значущість, займає одне з центральних місць у державотворенні, формуванні національної свідомості й духовної культури українського суспільства та розглядається сучасними науковцями як цілісна динамічна система, до складу якої входить педагогічна комунікація. Проаналізовано особливості комунікативної культури викладача вищого навчального закладу й розглянуто проблеми, що супроводжують спілкування викладача зі студентами. Розроблено методичні рекомендації щодо подолання труднощів педагогічного спілкування.

Ключові слова: комунікація, комунікативна культура, викладач вищої школи, студент, педагогічне спілкування.

Постановка проблеми. Сучасний світ і існування студентської молоді дуже складні. Змінилися умови співпраці викладачів і студентів, які вже не погоджуються на позицію підпорядкування, керованості та прагнуть до ситуації співробітництва, яка передбачає певні вимоги до організації спілкування. Обов'язковою умовою плідної співпраці є дотримання комунікативної культури. Комунікація є одним із найважливіших інструментів педагогічної діяльності, що було доведено в дослідженнях Н. Бутенко, В. Кан-Калика, Н. Кузьміної, А. Мудрика, А. Щербаквої й ін. Проблема вивчення структури педагогічного спілкування також займалися В. Артемов, А. Гардінер Н. Трубецької, Я. Яноушек. Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень щодо процесу педагогічного спілкування, детальнішого дослідження потребує проблема комунікативної взаємодії викладача та студентів у вищих навчальних закладах.

Мета статті – проаналізувати особливості комунікативної культури викладача вищої школи та визначити можливі шляхи подолання проблем у спілкуванні зі студентами.

Завдання статті полягають у розкритті особливостей комунікативної культури викладача вищих навчальних закладів у рецепції сучасних науковців.

Виклад основних положень. Комунікація є необхідним засобом і метою процесів соціальної взаємодії. А власне освіта, зокрема вища, належить до соціально-конструктивних комунікативних процесів [9]. Одним із суттєвих аспектів вузівського життя є постійна взаємодія викладача і студентів. У процесі цієї взаємодії відбувається особистісне зростання, духовно-творче збагачення обох сторін. У межах цього процесу провідна роль належить викладачу, функції якого мають специфічні якості й ознаки, а особистісні психологічні характеристики здатні впливати як на навчально-виховний процес загалом, так і на особистісний розвиток кожного студента. У певному сенсі викладач є центральною фігурою у вищому навчальному закладі, йому належить і стратегічна роль у розвитку студента протягом професійної підготовки. Отже, у контексті суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студентів комунікація набуває важливого значення [3].

Комунікація за визначенням Ф. Бацевича – це "смисловий та ідеально-змістовий аспект соціальної взаємодії; обмін інформацією в різноманітних процесах спілкування" [2, с. 28]. Терміни "комунікація" та "спілкування" можна ототожнювати з метою наголошення на процесах соціальної взаємодії. Комунікація має таку структурну організацію: елементарні компоненти (адресант, адресат, повідомлення, канал, комунікативний шум, фільтри, зворотний зв'язок, контекст і ситуація), а також вербальні та невербальні компоненти [2].

Основний спосіб спілкування між людьми – це вербальна комунікація. Сучасні лінгвісти визначають вербальну комунікацію як комунікацію за допомогою засобів природної людської мови [6]. Психологи, зокрема Ю. Трофімов, зазначають, що вербальна комунікація може спрямовуватися на окрему людину, певну групу (чи навіть не мати конкретного адресата), але в будь-якому разі вона має діалоговий характер і є постійним комунікативним актом [7].

Невербальна комунікація, або за визначенням Е. Холла "безмовна мова", – "система способів спілкування та обміну інформацією, які здійснюються без допомоги звичайної мови" [6, с. 205]. Ю. Трофімов підкреслює, що невербально спілкування відбувається, як правило, не усвідомлено, мимовільно [7]. Американські психологи провели обчислення комунікативного корисного коефіцієнту: 60–80 % доводиться на невербальні засоби, зокрема на міміку й жести – 55 %, інтонацію – 38 %; вербальні засоби отримали лише 7 %. Також було доведено, що в перші секунди спілкування 90 % інформації передається і сприймається невербальними засобами [6].

Із явищем будь-якої взаємодії тісно пов'язана комунікативна поведінка. Вона охоплює вербальну й невербальну комунікацію. За В. Манакіним комунікативна поведінка – це стратегія і тактика реального спілкування, у яких мовці виявляють національні та індивідуальні особливості [6]. Проте часом комунікативна поведінка мовців призводить до неуспішності комунікації. Зокрема, вона може супроводжуватися явищем комунікативної девіації. Ф. Бацевич розглядає комунікативні девіації як недосягнення адресантом комунікативної мети; відсутність взаєморозуміння і згоди між учасниками спілкування [2]. Однією з перепон для встановлення та задоволення

комунікації є етноцентризм та егоцентризм, які мають прояв у неприйнятті тих слів, вчинків чи дій, які є нехарактерними для нашої культури чи нас самих [4]. Також на комунікативну поведінку впливає стереотипізація. Досить часто ми можемо спостерігати, як стереотипи зумовлюють складнощі у встановленні різноманітних зв'язків, котрі проявляються у формуванні хибного образу людини й упередженому ставленні.

Усі вищезазначені комунікативні девіації – егоцентризм, етноцентризм, стереотипізація тощо – можуть стати на заваді ефективному спілкуванню між викладачем і студентами. У контексті мінімізації впливу цих девіацій на комунікативну поведінку, перебіг і результат комунікації варто розглянути особливості комунікативної культури викладача.

Поняття "комунікативна культура" з'явилося на початку 90-х рр. ХХ ст., коли в дослідженнях із проблем педагогічного спілкування почав вирізнятися культурологічний аспект комунікації. Комунікативна культура викладача, педагога розглядається як компонент його педагогічної культури, як особистісний компонент професійної майстерності [1].

Ураховуючи досить велике різноманіття сучасних поглядів на сутність поняття "комунікативна культура", можна здійснити його аналіз за такими напрямками:

1. аксіологічним (цінності і професійні настанови викладача);
2. особистісним (особистісні риси викладача);
3. діяльнісним (об'єм знань педагога про культуру педагогічного спілкування і професійні комунікативні уміння, що дозволяють творчо реалізувати ці знання в педагогічній практиці).

Спираючись на дослідження Т. Чмут, можна узагальнити знання про зміст комунікативної культури педагога у вигляді формули: комунікативна культура педагога = його комунікативні настанови + знання про комунікативну культуру + комунікативні уміння [8].

На думку В. Кан-Калика, комунікативна культура виражається в умінні встановлювати гуманістичні, особистісно-орієнтовані взаємовідносини зі студентами та колегами, що передбачає наявність у педагога таких якостей: орієнтацію на позитивні, сильні сторони, значимість та уважність до іншої людини; здатність до розуміння та врахування емоційного стану іншого; уміння мотивувати людей на досягнення поставленої мети; повагу до самого себе, знання своїх переваг, уміння використовувати їх у власній діяльності; силу характеру, якості лідера та здатність зацікавити [1].

Комунікація між викладачем і студентами виконує такі функції: взаємопізнання; обмін думками, почуттями й інформацією; організація та здійснення різноманітних і багатогранних навчально-виховних заходів самовираження, самовизначення і самоутвердження учасників цього процесу. Звідси випливає, що педагогічне спілкування (комунікація) – це система соціально-психологічної взаємодії між викладачем і студентом, спрямована на створення оптимальних соціально-психологічних умов для спільної діяльності [3].

Оскільки педагогічне спілкування здійснюється в конкретній соціокультурній ситуації, то культура комунікації залежатиме від прийнятих у суспільстві культурних і моральних цінностей:

- зовнішніх передумов, зокрема соціокультурного оточення: особливостей етносу, національних традицій, соціокультурних особливостей і специфіки вищого навчального закладу специфіки та змісту педагогічної діяльності;
- внутрішніх передумов, тобто суб'єктивних чинників: віку, статі, педагогічних здібностей, індивідуально-

психологічних особливостей, освіти, педагогічного досвіду викладача й ін. [8].

Отже, внутрішні й зовнішні передумови спілкування викладача ВНЗ і студентів можуть як підвищувати його ефективність, так і створювати перепони в комунікації. Для зменшення впливу різноманітних чинників педагогу варто вміти планувати, прогнозувати характер і перебіг спілкування на кожному з етапів. Саме тому варто також розглянути структуру педагогічної взаємодії. Н. Голярдик і Л. Дика у своїй роботі зверталися до структури комунікації, яка була розроблена В. Кан-Каликом:

- прогностичний етап (моделювання педагогом майбутнього спілкування; планування та прогнозування змісту, структури, засобів спілкування);
- початковий етап спілкування (встановлення емоційного і ділового контакту в педагогічній взаємодії);
- керування спілкуванням (обмін інформацією, оцінками з приводу цієї інформації, взаємооцінювання співрозмовників; створення атмосфери доброзичливості, щоб дати студентові змогу вільно виявляти своє "Я", отримувати задоволення від спілкування та підтвердження своїм соціально значущим потенціалом);
- аналіз спілкування (співвіднесення мети, засобів, результатів взаємодії, а також моделювання подальшого спілкування, самокоригування) [3].

Характер особливостей перебігу вищезазначених етапів педагогічного спілкування визначає основні стилі спілкування.

Примітивний – в основу ставлення до студента покладено примітивні правила й реакції поведінки – амбіції, самовдосконалення. Студент для викладача виступає засобом досягнення мети.

Маніпулятивний – слабка орієнтація на особистість; викладач дотримується стандартів етикету, але така поведінка є поверхневою. Студент як самостійний об'єкт, відчуває байдужість викладача й залишається об'єктом маніпуляцій.

Діловий – викладач бере до уваги особистісні характеристики студента, лише в контексті ефективної діяльності. Викладач дотримується правил етикету, визнає за студентом право на самостійність.

Особистісний – спілкування базується на глибокій зацікавленості у студентові, визнанні його самостійності. Викладач поважає студентів, уся його діяльність спрямована на розвиток духовності. Студент довіряє викладачеві, який є авторитетом і найкращим посередником між ним і знаннями [9].

Примітивний і маніпулятивний стилі педагогічного спілкування вважаються найбільш деструктивними й не сприяють ефективній комунікації, натомість діловий, а найбільше – особистісний базуються на увазі до особистості адресата й можуть допомогти викладачеві у вибудовуванні конструктивних відносин зі студентами.

Дослідниця О. Грейліх у своїй роботі зазначила, що при достатньо розвиненій комунікативній культурі викладач творчо ставить до найрізноманітніших ситуацій професійного й емоційного спілкування. Дослідниця виділяє такі структурно-змістовні характеристики моделі соціально-перцептивної компетентності викладача: гуманістична спрямованість, рефлексивно-перцептивні знання, уміння та навички, фахова "Я-концепція" та особистісні якості [5].

Отже, ефективність педагогічного спілкування викладача залежить від рівня сформованості його комунікативної культури основою якої є комунікабельність. Під комунікабельністю розуміється здатність відчувати задоволення від процесу спілкування з іншими людьми. Саме високий рівень педагогічної культури викладача вищої школи допомагає йому у спілкуванні зі

студентською аудиторією та є умовою їхньої ефективної комунікації, співпраці.

Науково-педагогічний працівник має досконало володіти своєю мовою й мисленням. Ідеться про коректність, чіткість думок, їхню логічність, дохідливість, переконливість, впливовість, здатність викликати у студентів відповідні відчуття. Крім того, бажано, щоб мова педагога була позбавлена дефектів [9]. Труднощі, які виникають у педагогічній комунікації, найчастіше пояснюються особливостями комунікативних настанов особистості. Саме тому однією з найважливіших комунікативних рис особистості викладача має бути толерантність. Розуміння викладачем сутності толерантності допоможе йому гуманізувати педагогічне спілкування, реалізувати парадигму виховання, сутність якої полягає у формуванні суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Відтак, розглянувши особливості педагогічної комунікації, можемо зробити висновок, що комунікативна культура педагога – це складний соціально-педагогічний феномен, який складає систему взаємообумовлених і взаємодоповнюючих елементів. Для розвитку й удосконалення комунікативної культури педагога необхідно забезпечити повноцінний розвиток кожного з її елементів, підвищення загальної та педагогічної культури, певні умови як зовнішнього так і внутрішнього характеру, зокрема, урахування індивідуально-психологічних особливостей педагога, його педагогічного досвіду тощо.

Т. Туркот запропонував пам'ятку для викладачів для підвищення рівня комунікативної культури й уникнення можливих труднощів у спілкуванні зі студентами. У пам'ятці "Комунікативний мінімум педагога" наведено інформацію, яка є необхідною для ефективного спілкування викладача зі студентською аудиторією, і включає такі розділи: "Поняття про педагогічне спілкування, його особливості і принципи", "Еволюція поглядів на теорію і практику комунікації в історії наук про людину", "Спілкування в системі наук про людину і суспільних відносин", "Педагогічна культура і культура комунікації: сутність, діалектика взаємодії", "Гуманістичне спілкування і його особливості", "Структура комунікативної культури викладача ВНЗ", "Етичні норми педагогічного спілкування", "Педагогічний такт у спілкуванні", "Стилі педагогічного спілкування та їх вплив на результативність навчально-пізнавальної діяльності студентів", "Комунікативні риси особистості викладача ВНЗ", "Методи діагностики комунікативної культури", "Вербальні і невербальні засоби педагогічного спілкування", "Механізми взаємопізнання в процесі педагогічного спілкування", "Рефлексія як умова удосконалення комунікативної культури", "Комунікативні бар'єри в педагогічному спілкуванні. Засоби їх подолання", "Риторична культура викладача. Витоки, еволюційні процеси, механізми розвитку", "Культура педагогічного спілкування в структурі педагогічної культури" [8].

Проаналізувавши теоретичний доробок сучасних науковців, нами було розроблено рекомендації для викладачів вищих навчальних закладів щодо подолання труднощів у спілкуванні зі студентською аудиторією.

1. Самоаналіз і саморефлексія. Задля того, аби зрозуміти, що викликає проблеми у спілкуванні, варто проаналізувати власні особливості й поведінку у процесі комунікації. Відповіді на запитання "Як саме ви будете процес комунікації?", "Яку позицію займаєте?", "Які стилі спілкування використовуєте?", "Як ставитесь до співрозмовника?" допоможуть у коригуванні власної поведінки для ефективного спілкування. Також необхідно складовою є саморефлексія після контакту зі студентською аудиторією або окремим студентом під час заняття, консультації чи приватної, неформальної бесіди.

2. Теоретична база. Вона є необхідною складовою для подальших практичних занять і безпосередньої комунікації. Це може бути читання відповідної літератури, відвідування семінарів і лекцій, спілкування з іншими спеціалістами. Адже знаючи специфіку комунікації, етику педагогічного спілкування, психологічні особливості студентської молоді, особливості певного етносу, можна побудувати плідну взаємодію й оминати багато незручних ситуацій і конфліктів.

3. Практична частина. Якщо у процесі самоаналізу та вивчення теоретичної бази було відмічено певні особливості, які заважають комунікації, варто почати працювати над ними (тренінгові заняття, виконання різноманітних вправ, робота над зміною стратегій і стилів поведінки зі студентами й апробація їх на практиці).

4. Вербальні засоби. Викладачеві варто слідувати за своїм усним і писемним мовленням. Воно має бути грамотним і відповідати ситуації й характеру спілкування.

5. Невербальні засоби. Викладач має слідувати за власною мімікою й жестами, зовнішнім виглядом та ін. У цьому може допомогти спостереження за своїми колегами та за собою. Адже часом на власну невербальну поведінку не звертається такої значної уваги, як, наприклад, на навчальний матеріал для студентів.

6. Перший контакт. Багатьох проблем можна уникнути, якщо правильно побудувати перший контакт зі студентами. Варто утримувати спілкування на рівні "суб'єкт-суб'єкт" і поважати особистість студента.

7. Зворотний зв'язок. Студентові також необхідно знати, що його думка важлива. Наприклад, у роботі з групами на заняттях досить ефективним способом налагодження контакту є зацікавленість викладача в тому, чого студенти очікують від спільної взаємодії з ним упродовж курсу, а наприкінці – якими стали результати цієї взаємодії.

8. Викладач як науковець (компетенції). Зараз студенти з легкістю можуть знайти інформацію стосовно курсу, що вивчається, викладач уже не є "тримачем інформації", яку він відкриває аудиторії. Тому студенти з більшою цікавістю та повагою ставляться до фахівця, який цікавиться сучасним розвитком своєї галузі.

9. Викладач як педагог. Ця особливість включає в себе вміння навчати та виховувати. Викладач має стимулювати студентів до самостійності та відкриттів, заохочувати до саморозвитку, самовиховання й самоосвіти.

10. Викладач як студент. Часом корисно поставити себе на місце студента та спробувати проаналізувати характер вашого спілкування чи конкретну проблему з іншого погляду.

Висновки. Комунікативна культура викладача вищого навчального закладу розглядається сучасними науковцями як компонент його педагогічної культури та особистісний компонент професійної майстерності й виражається в умінні встановлювати гуманістичні, особистісно-орієнтовані відносини. Комунікативна культура включає такі складові: цінності і професійні настанови, особистісні риси, знання про культуру педагогічного спілкування й комунікативні вміння. Проблеми у спілкуванні зі студентами можуть ґрунтуватися на наявності комунікативних девіацій у однієї або обох сторін, застосування неефективної стратегії та деструктивних стилів спілкування. Також труднощі у спілкуванні можуть викликатися недостатньо розвинутою комунікативною культурою викладача. У процесі подолання цих труднощів і зменшенні проблем під час спілкування зі студентами важливо мати хорошу теоретичну базу та вміння використовувати її на практиці, урахувати всі компоненти комунікації (вербальні, невербальні), а також її складові та структуру, бути компетентним у своїй

професії, сприймати студентів як суб'єктів комунікації, займатися самоаналізом і саморефлексією.

Список використаних джерел

1. Басюк Н. А. Комунікативна культура педагога вищої школи як головний аспект педагогічного спілкування / Н. А. Басюк // Магістр медсестринства: Український науково-практичний журнал. 2014. – № 11. – С. 51–56.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ "Академія", 2004.
3. Голярдик Н. А. Педагогічне спілкування як фактор взаємодії викладача і студентів у вищих навчальних закладах / Н. А. Голярдик, Л. Л. Дика // 36. наук. праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Педагогічні та психологічні науки. – 2014. – № 2. – С. 64-73. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnprv_ppn_2014_2_8
4. Голишик В. Б. Лінгвокраїнознавство : навч.-метод. посіб. / В. Б. Голишик. – Івано-Франківськ, 2007.
5. Грейліх О. О. Комунікативна культура як компонент педагогічної культури викладача вищого навчального закладу / О. О. Грейліх // Психолінгвістика. Психологія. Мовознавство. Соціальні комунікації // 36. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Вип. 9. – С. 38–42.
6. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. / В. М. Манакін. – К. : ВЦ "Академія", 2012.
7. Психологія : підручник ; за ред. Ю. Л. Трофімова; М. І. Алексеєва та ін. – 6-те вид., стер. – К. : Либідь, 2008.
8. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011.
9. Харченко І. І. Особливості культури спілкування викладачів ВНЗ аграрного профілю [Електронний ресурс] / І. І. Харченко // Таврійські філологічні читання : Міжнародна науково-практична конференція у Херсонському державному університеті (27–28 лютого 2015 р.). – Херсон, 2015. Режим доступу: <http://repo.sau.sumy.ua/handle/123456789/2612>

References

1. Basyuk N. A. Komunikatyvna kul'tura pedahoha vshchoyi shkoly yak holovnyy aspekt pedahohichnoho spilkuvannya / N. A. Basyuk // Mahistr medsestrynstva: Ukrainys'kyi naukovy-praktychnyy zhurnal. 2014. – № 11. S. 51–56.
2. Batsevych F. S. Osnovy komunikatyvnoyi lnhvistyky : Pidruchnyk / F. S. Batsevych – Kyiv : VTs "Akademiya", 2004.
3. Holyardyk N. A., Dyka L. L. Pedahohichne spilkuvannya yak faktor vzayemodiyi vykladacha i studentiv u vshchyykh navchal'nykh zakladakh / N. A. Holyardyk, L. L. Dyka // Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. Ser. : Pedahohichni ta psykholohichni nauky. – 2014. – # 2. – S. 64-73. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnprv_ppn_2014_2_8
4. Holyshyk V. B. Lnhvokrayinoznavstvo : Navchal'no-metodychnyy posibnyk / V. B. Holyshyk. – Ivano-Frankivs'k, 2007.
5. Hrelyikh O. O. Komunikatyvna kul'tura yak komponent pedahohichnoyi kul'tury vykladacha vshchoho navchal'noho zakladu / O. O. Hrelyikh // Psykholinhvistyka. Psykholohiya. Movoznavstvo. Sotsial'ni komunikatsiyi : [zbirnyk naukovykh prats']. – Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi, 2012. – Vyp. 9. – S. 38–42.
6. Manakin V. M. Mova i mizhkul'turna komunikatsiya : Navchal'nyy posibnyk / V. M. Manakin. – Kyiv : VTs "Akademiya", 2012.
7. Psykholohiya : [pidruchnyk dlya studentiv vshchyykh navchal'nykh zakladiv / za red. Yu. L. Trofimova; M. I. Aleksyeyeva [ta in.]. – 6-te vyd., ster. – Kyiv : Lybid', 2008.
8. Turkot T. I. Pedahohika vshchoyi shkoly: navch. posibnyk / T. I. Turkot. – K.: Kondor, 2011.
9. Kharchenko I. I. Osoblyvosti kul'tury spilkuvannya vykladachiv VNZ ahrarnoho profilyu [Elektronnyy resurs] / I. I. Kharchenko // Tavriys'ki filoholichni chytannya : Mizhnarodna naukovy-praktychna konferentsiya / Khersons'kyi derzhavnyy universytet (27–28 lyutoho 2015 r.). – Kherson, 2015. Rezhym dostupu: <http://repo.sau.sumy.ua/handle/123456789/2612>

Надійшла до редколегії 27.02.17

N. Kuzmenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor?
V. Samusenko, Master's Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

HIGH SCHOOL TEACHER'S CULTURE OF COMMUNICATION IN RECEPTION OF MODERN RESEARCHERS

The article analyzes educational work of a high school teacher which is accentuated on the modern stage of reformation as a socially-significant aspect of state building, forming of national consciousness and spiritual culture of Ukrainian society. Pedagogical communication of the high school teacher is considered as a part of the educational work by modern researchers such as N. Basyuk, N. Golyardyk, L. Dyka, O. Grejlikch, V. Manakin, I. Kharchenko, T. Turkot etc. It was mentioned that communication is an information exchange which appears during the different communicative interactions, including the teacher-student cooperation. Particular emphasis is placed on the specificity of the high school teacher culture of communication. It is analyzed as a part of the teacher's pedagogical culture as well as a part of the teacher's personality and it is shown through an ability to make humanistic and personality-centered relationships. Communicative culture depends on the two aspects: outward conditions (specificity of ethnic group, national traditions, social and culture peculiarities as well as the high school feature and the pedagogical work content etc.) and inward conditions (age, sex, pedagogical skills, level of education, teacher's pedagogical experience etc). The high school teacher's culture of communication includes such components as a system of values and professional guidelines, personal traits, knowledge of culture of pedagogical communication and communicative skills. Special attention is given to the problems which can arise during the communication between teacher and students, for instance communicative deviations, prevalence of ineffective communicative strategies and destructive styles of communication. It is developed recommendations regarding the overcoming communication hardships in the teacher-student interaction such as: to use self-reflexion and self-analysis, to have well-grounded theoretical knowledge and practical skills, to work on the verbal and nonverbal components of communication, to develop an ability to get into a first contact with students and keep in touch with them as well as an ability to hear students' feedbacks and to think like students, moreover to be competitive and to know how to be a professional pedagogue.

Key words: communication, culture of communication, high school teacher, student, pedagogical communication.

Н. Кузьменко, д-р пед. наук, доц.,
В. Самусенко, магістр
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КОММУНИКАТИВНАЯ КУЛЬТУРА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В РЕЦЕПЦИИ СОВРЕМЕННЫХ УЧЕНЫХ

Проанализирована педагогическая деятельность преподавателя высшей школы, которая на современном этапе реформирования высшего образования Украины приобретает большое социальное значение и занимает одну из центральных позиций в становлении государства, формировании национальной сознательности и духовной культуры украинского общества. Педагогическая деятельность преподавателя рассматривается учеными как целостная динамичная система, важной составляющей которой является педагогическая коммуникация. Особый акцент сделан на анализе особенностей коммуникативной культуры преподавателя и рассмотрении проблем общения преподавателя со студентами. Разработаны методические рекомендации по предотвращению и преодолению трудностей педагогического общения.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникативная культура, преподаватель высшей школы, студент, педагогическое общение.

Відомості про авторів

Кузьменко Надія Михайлівна – Україна, м. Київ, доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Контактна інформація: +38044 521-35-13, e-mail:n2806@ukr.net

Кузьменко Надежда Михайловна – Україна, г. Київ, доктор педагогических наук, доцент кафедры педагогики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Контактная информация: +38044 521-35-13, e-mail:n2806@ukr.net

Kuzmenko Nadiia – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Pedagogy Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Contact information: +38044 521-35-13, e-mail:n2806@ukr.net

Самусенко Вікторія Олегівна – Україна, м. Київ, студентка 1 курсу магістратури кафедри педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: +38044 521-35-13, e-mail: vsamu@ukr.net

Самусенко Виктория Олеговна – Украина, г. Киев, студентка 1 курса магистратуры кафедры педагогик, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Контактная информация: +38044 521-35-13, e-mail: vsamu@ukr.net

Samusenko Victoria – Ukraine, Kyiv, Master's Student of the first year, Pedagogy Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Contact information: +38044 521-35-13, e-mail: vsamu@ukr.net

УДК 378

А. Марушкевич, д-р пед. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ВНЕСОК У РОЗВИТОК ОСВІТИ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ ВИКЛАДАЧІВ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Коротко висвітлено основні віхи освітньої діяльності відомих в Україні та за її межами постатей: викладачів та управлінців української вищої школи, які працювали в Київському університеті імені Тараса Шевченка в різні часи його функціонування. Вказано назви окремих праць викладачів, які є актуальними й нині, і свідчать про важливість внеску у сферу вітчизняної освіти й розвиток педагогічної науки наших попередників – представників цього славетного навчального закладу.

Ключові слова: Київський університет, вітчизняна освіта, педагогічна наука, актуальність, реформування, ідеї.

Постановка проблеми. Початок ХХІ ст. приніс в Україну чимало суттєвих політичних, економічних і соціальних змін, які впливають не лише на духовно-моральний і матеріальний стан її громадян, а й спрямовують їх на необхідні дії в напрямі модернізації освіти, надання автономії навчальним закладам шляхом вивчення досвіду європейських кран і їх досягнень у названій галузі. Люди розуміють, що зміни в суспільстві на краще можна забезпечити через освітню сферу й бажання молоді пізнавати світ через напрацьовані й апробовані в ньому технології навчання, викладання, управління. У цьому напрямі важливими є міжнародні обміни науковими знаннями та вироблення вмінь злагоджено працювати для досягнення поставлених цілей, підготовки висококваліфікованих фахівців-професіоналів, які володіють комплексом ключових компетентностей.

Усвідомлюючи відповідальність за якість знань та умінь сучасної молоді науково-педагогічні працівники (суспільство завжди висувало високі вимоги до їхнього професіоналізму) коригують навчальні плани, програми, впроваджують нові методики навчання, займаються самоосвітою і самовихованням, рівнем своєї професійної культури. Вони прагнуть створювати оптимальні міжособистісні взаємини зі студентами, уникати конфліктних ситуацій, досягати максимального задоволення своєю щоденною працею. Їм зрозуміло, що виникнення професійних ускладнень у їхній діяльності може пов'язуватися з не сформованістю професійної комунікативної культури й недостатнім володінням основами педагогічної комунікації, тому важливо творчо мислити, використовувати нові знання, проявляти професійну майстерність. Це потребує досконалого вміння знаходити причинно-наслідкові зв'язки між своїми діями і вчинками студентів, вирішувати неординарні професійні проблеми.

Коригувати індивідуальний стиль професійної діяльності, долати труднощі та перешкоди, що виникають, допомагає самовдосконалення, здатність пізнавати нове й аналізувати досягнення минулих часів. У цьому руслі важливим є необхідність пізнання, осмислення і застосування в освітньому процесі найкращих пластів вітчизняної педагогіки, спадщини її провідних творців, у числі яких і викладачі педагогічних дисциплін Київського університету, до таких відносимо імена М. Максимовича, С. Гогоцького, М. Костомарова, М. Пирогова,

М. Василенка, С. Ананьїна, Я. Резніка, С. Чавдарова, М. Грищенка, А. Алексюка й ін. Кожен із них творив для розвитку національної освіти в Україні і, зокрема, її найвідомішого осередку – Київському університеті.

Метою цієї публікації є зосередження уваги науково-педагогічних працівників ВНЗ на актуальному досвіді освітньої діяльності та внеску в розвиток педагогічної науки в Україні викладачів Київського університету, чий досвід є взірцевим у період реформування вітчизняної освіти.

Завдання публікації полягає в короткому висвітленні віх освітньої діяльності й оприлюдненні назв окремих праць викладачів Київського університету, які свідчать про їхній актуальний досвід у сфері вітчизняної освіти й науки.

Виклад основних положень. Аналізуючи внесок у розвиток освіти та педагогічної науки України викладачів педагогічних дисциплін Київського університету не можливо не відзначити, що їх освітня діяльність і наукові здобутки були значущими в різні періоди розвитку української державності.

Починаючи з освітньої й наукової праці першого ректора Київського університету св. Володимира можемо стверджувати: викладацьку діяльність у славетному навчальному закладі забезпечували відомі постаті, чия праця не була не поміченою молоддю й дотичними до забезпечення навчання і виховання громадянами. Михайло Олександрович Максимович (1804–1873), який 4 травня 1834 р. став ординарним професором російської словесності в Київському університеті св. Володимира і, одночасно, деканом філософського факультету, упродовж нетривалого часу виконував обов'язки ректора цього навчального закладу. Таким чином він одночасно поєднував виконання обов'язків ректора, викладача, громадського діяча, науковця.

М. Максимович, керуючи університетом, дбав про розвиток інших навчальних закладів Київського навчального округу, долучився до вирішення їх навчальних і соціально-економічних проблем, брав активну участь в удосконаленні освіти Центральної України, сприяв розвитку історії мовознавства, фольклористики, етнографії тощо. За його активної участі було розроблено програму розвитку освітніх структур (в училищах Київського навчального округу більше уваги стали приділяти вивченню математики та французької мови), приділено увагу створенню училищ у трьох губерніях та удоскона-